

**INTERNACIONALNA KONFERENCIJA
ZNAJSTVENE RADNE SKUPINE ZA ZADAĆE CRKVE U
SVIJETU NJEMAČKE BISKUPSKE KONFERENCIJE**
Freising, 1. – 13. veljače 2016.

Josip BALOBAN

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
josip.baloban@zg.t-com.hr

Od 1. do 4. veljače 2016. godine u Freisingu nedaleko Münchena održana je Internacionalna konferencija koju je organizirala *Znanstvena radna skupina za zadaće Crkve u svijetu Njemačke biskupske konferencije* (Internationale Konferenz der Wissenschaftlichen Arbeitsgruppe für weltkirchliche Aufgaben der Deutschen Bischofskonferenz).

Tema konferencije bila je KIRCHE UND STAAT IM MITTEL- UND OSTEUROPA. *Die Entwicklung des Staat-Kirche Verhältnisses in den Transformationsländern Mittel- und Osteuropas seit 1990* (CRKVA I DRŽAVA U SREDNJOJ I ISTOČNOJ EUROPI. *Razvoj odnosa između države i Crkve u zemljama transformacije Srednje i Istočne Europe od 1990.*).

Konferencija se odvijala prema sljedećem programu: tri uvodna referata (prvi dan), deset referata iz pojedinih zemalja Srednje Europe i Istočne Europe, dakako s diskusijama (drugi i treći dan) i rad u grupama sa završnim plenomom (četvrti dan).

Uvodne temeljne referate održali su: prof. dr. sc. Stefan Mückl (Rim) s naslovom »Perspektiven der Staat-Kirche-Beziehungen in Mittel- und Osteuropa 25 Jahre nach der Wende« (Perspektive odnosa država – Crkva u Srednjoj i Istočnoj Europi 25 godina nakon obrata); nadbiskup dr. sc. Nikola Eterović, apostolski nuncij u Republici Njemačkoj (Berlin), s naslovom »Recht und Religion in Europa aus kirchlicher Perspektive« (Pravo i religija u Europi u crkvenoj perspektivi) i prof. dr. sc. Peter M. Huber (Karlsruhe), s naslovom »Recht

und Religion in Europa aus juristischer Perspektive« (Pravo i religija u Europi u pravnoj perspektivi).

Na Konferenciji je istaknuto sljedeće:

Prvo, predavač Stefan Mückl predstavio je najprije klasični odnos države i Crkve, koji je poznat i prakticira se u trima modelima, naime u sustavu *državne Crkve*, u sustavu *rastave države od Crkve* i u sustavu *kooperacije između države i Crkve*. No, ti temeljni sustavi imaju i svoje podsustave, primjerice sustav državne Crkve kao model prakticira protestantska državna Crkva, i kao model katolička odnosno pravoslavna državna Crkva. Sustav pak rastave države i Crkve prakticira se po modelu »prijateljska rastava« (Sjedinjene Američke Države) i po modelu »neprijateljska rastava« (Republika Francuska).

Drugo, prema spomenutom klasičnom trostrukom modelu, naime modelu *državne Crkve*, modelu *rastave između države i Crkve* te modelu *kooperacije države i Crkve* mogu se na temelju ustavnih zakonskih odredaba grupirati i zemlje Srednje Europe i Istočne Europe. Tako su prema modelu *državne Crkve* uređeni odnosi između države i Crkve u Bugarskoj; prema modelu *rastave* odnosi u Estoniji, Letoniji, Sloveniji, Rusiji, Srbiji i Češkoj Republici, a prema modelu *kooperacije* odnosi u Hrvatskoj, Litvi, Poljskoj, Rumunjskoj, Slovačkoj i Mađarskoj. U Poljskoj se prakticira klasični model konkordata.

Treće, organizatori konferencije, polazeći od trenutnih pravno-državnih datosti, u svojoj su koncepciji sve zemlje Srednje Europe i Istočne Europe razvrstali u četiri skupine i to: a) zemlje s *pretežno katoličkom većinom*: Poljska, Litva i Hrvatska; b) zemlje s *pretežno pravoslavnom većinom*: Rusija i Srbija; c) zemlje s religioznom pluralizmom: Mađarska i Rumunjska; d) zemlje u kojima je jaka nepripadnost nekoj od religija, odnosno vjera: Češka i Letonija. O odnosima između države i Crkve u navedenim četirima skupinama referirao je po jedan referent iz dotične zemlje.

Četvrto, o odnosu Države i Crkve u Republici Hrvatskoj govorio je Josip Baloban u referatu s naslovom »Das Verhältnis zwischen Staat und Kirche in Kroatien« (Odnos između Države i Crkve u Hrvatskoj). Predavač je svoje izlaganje koncipirao tako da je, uz Uvodne napomene na početku i Namjesto zaključka na kraju, obuhvaćalo tri glavne točke: 1. Povijesna pozadina odnosa Države i Crkve u Hrvatskoj; 2. Važni ugovori za Katoličku crkvu u Hrvatskoj poslije 1990. godine (2.1. Povijest i sudbina Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; 2.2. Ugovori između Republike Hrvatske i Svete Stolice 1996. – 1998.); 3. Ugovori između Republike Hrvatske i vjerskih zajednica u Hrvatskoj.

Predavač je nazočne sudionike konferencije upoznao s trima fazama odnosa između hrvatske države i Katoličke crkve u 20. i 21. stoljeću. Prva faza je od 1918. do 1945. godine, druga faza je od 1945. do 1990. godine i treća faza je od 1990./1991. godine do danas. Za razdoblje prije stvaranja Prve Jugoslavije karakteristično je da je u Hrvatskoj vrijedio konkordat iz 1855. godine, koji je ujedno bio konkordat između Carevine Austrije i Svete Stolice. U prvoj fazi, tj. Kraljevini Jugoslaviji, odnosno Prvoj Jugoslaviji već pripremljeni i potpisani, ali ne i ratificirani konkordat između Države i Svete Stolice u svezi Katoličke crkve srušila je 1937. godine Srpska pravoslavna crkva u Jugoslaviji. U drugoj fazi, tj. u Titovoj Jugoslaviji je 1966. godine potpisan *Protokol* između SFRJ i Svete Stolice, ali bez sudjelovanja Katoličke crkve u tadašnjoj Državi. Tek u trećoj fazi od 1990. do 1991. godine, tj. u demokratskoj Republici Hrvatskoj na nacionalnoj razini, kao i na međunarodnoj razini pravno (*de iure*) i činjenično (*de facto*) na zadovoljavajući je način riješen odnos između Države i Crkve.

Za tu treću fazu u svezi Katoličke crkve u Hrvatskoj karakteristično je: *S jedne strane, potpisivanje UGOVORA o položaju i djelovanju Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u sastavu Sveučilišta u Zagrebu* dana 11. ožujka 1996. godine. Nakon trideset i osam godina od izbacivanja KBF-a iz Sveučilišta u Zagrebu 1952. godine, taj je Fakultet 1996. godine prihvaćen u »'sadašnjem stanju razvitka', tj. u stanju potpisivanja Ugovora. To uključuje 'odgovarajuće priznanje i prihvaćanje od njega osnovanih i s njime povezanih znanstveno-nastavnih i znanstveno-istraživačkih ustanova'. Dakle, po Ugovoru se automatski priznaju tada postojeće ustanove KBF-a kao što su instituti, afilirane škole itd.« (više o tome: Matija BERLJAK, *Položaj i djelovanje Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u sastavu Sveučilišta u Zagrebu*. Dvadeseta obljetnica potpisivanja Ugovora, u ovom broju *Bogoslovske smotre*). Ta točka I. stavak 1. omogućila je da se tri afilirane teološke škole u Hrvatskoj i jedna afilirana škola u Bosni i Hercegovini početkom 21. stoljeća, naime u Đakovu, Splitu i Sarajevu, ustroje kao Teološki fakulteti u sastavu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Teološki fakultet Sveučilišta u Splitu, kao i Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu (Bosna i Hercegovina). Druga relevantna činjenica iz Ugovora je u točki II. stavci 1. i 2. u kojoj Sveučilište u Zagrebu »priznaje sve akte KBF-a koje je on 'donio prema propisima Katoličke Crkve o crkvenim sveučilištima i fakultetima' [...] 'od 1. srpnja 1952. do 23. srpnja 1990.', dakle, tim se aktima 'retroaktivno priznaju' pravne posljedice« (Matija BERLJAK, *Položaj i djelovanje Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u sastavu Sveučilišta u Zagrebu*, 57). Ili, drukčije formulirano, ono što je u vrijeme komunizma vrijedilo samo *pro foro ecclesiastico*, u demokratskoj Hrvatskoj u kontinuitetu

postaje važećim i *pro foro civili*, tj. sa svim pravnim posljedicama i na civilnom (građanskom) području. Matija Berljak je u pravu kada potpisivanje Ugovora između KBF-a i Sveučilišta u Zagrebu 1996. godine ističe kao »povijesni [...] događaj od međunarodnog značenja jer je to nakon ugovora Hrvata i pape Agatona u VII. stoljeću prvi ugovor koji sklapaju Republika Hrvatska i Crkva u Hrvata uz suglasnost Svete Stolice« (Matija BERLJAK, Položaj i djelovanje Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u sastavu Sveučilišta u Zagrebu, 52).

Važno je istaknuti da je u komunističkoj Jugoslaviji temeljem modela afilijacije KBF u Zagrebu pokrivaio cjelokupan teritorij Hrvatske te Bosne i Hercegovine. To znači da su studenti svih afiliranih škola dobivali teološku diplomu KBF-a u Zagrebu, na kojem se jedino moglo postići stupanj licencijata i doktora koji je bio priznat svugdje u svijetu.

U godini 2016. situacija u Hrvatskoj je sljedeća: *Prvo*, KBF-u Sveučilišta u Zagrebu afilirane su Teologija u Rijeci (područni i afilirani studij KBF-a) i Franjevačka teologija u Sarajevu. KBF istodobno sponzorira Visoku teološku školu u Zadru. U Đakovu i Splitu djeluju samostalni teološki fakulteti, koji su sastavnice državnih sveučilišta u Osijeku, odnosno u Splitu. *Drugo*, od 2006. godine u Zagrebu djeluje Hrvatsko katoličko sveučilište, koje je osnovala Zagrebačka nadbiskupija. Zasada Sveučilište ima pet studijskih programa (povijest, psihologiju, sociologiju, komunikologiju i sestrinstvo). Hrvatsko katoličko sveučilište financiraju Republika Hrvatska, Zagrebačka nadbiskupija i donatori. *Treće*, 1937. godine hrvatski su isusovci osnovali u Zagrebu trogodišnji filozofski studij. Tome studiju kasnije se pridružuje teološki studij, a od godine 1953. oba studija djeluju kao Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Hrvatskoj. Godine 1983. taj isusovački Institut afiliran je Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu. Dana 31. srpnja 1989. godine, odijeljeno od Filozofsko-teološkog instituta, osnovan je Fakultet Družbe Isusove u Zagrebu. Sveučilišni programi toga Fakulteta u demokratskoj Hrvatskoj izvodili su se više godina u okviru Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Dana 8. prosinca 2015. godine Odlukom Senata Sveučilišta u Zagrebu Filozofski fakultet Družbe Isusove prihvaćen je kao redovita sastavnica Sveučilišta u Zagrebu s nazivom Fakultet filozofije i religijskih znanosti.

S druge strane, od 1996. do 1998. godine potpisana su četiri Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske: 1. *Ugovor o pravnim pitanjima*; 2. *Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture*; 3. *Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske* i 4. *Ugovor o gospodarstvenim pitanjima*. Poslije toga, već do 2001. godine Hrvatska vlada je preko nadležnih ministarstava zajedno s Hrvatskom biskupskom kon-

ferencijom sporazumno donijela nekoliko pravilnika, ugovora i sporazuma. A poslije 2001. godine doneseno je još niz drugih protokola i sporazuma između Vlade RH-e i Hrvatske biskupske konferencije, koja se odnose primjerice na upis pravnih osoba Katoličke crkve u Evidenciju pravnih osoba u Republici Hrvatskoj itd. Valja istaknuti da ti međudržavni ugovori imaju težinu i vrijednost konkordata. K tomu su u svojim pojedinim dijelovima slični, ili gotovo istovjetni, s ugovorima zemalja njemačkoga, romanskoga, latinoameričkoga, slavenskoga i mađarskoga govornog područja.

Peto, referent iz Hrvatske upoznao je sudionike konferencije i s pravnim statusom ostalih vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Istaknuo je dvije činjenice. Prva činjenica, »Sve vjerske zajednice jednake su pred zakonom i odvojene od države« (usp. *Ustav Republike Hrvatske*, 1991., čl. 41.). Druga činjenica, sukladno *Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica* iz 2002. godine svaka vjerska zajednica, ako ispunjava zakonski propisane uvjete, može biti upisana u *Evidenciju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj* (čl. 1), potom može pojedinačno ili s više vjerskih zajednica sklopiti ugovor s Vladom Republike Hrvatske. U Hrvatskoj je od pedeset i dvije vjerske zajednice do danas njih devetnaest pomoću potpisanih ugovora reguliralo svoj odnos s Državom, točnije potpisano je petnaest ugovora. Sve vjerske zajednice koje imaju potpisane ugovore s Vladom Republike Hrvatske, jednako kao i Katolička crkva u Hrvatskoj, primaju godišnje redovitu novčanu potporu i jednakopravno u školama mogu predavati konfesionalni školski vjeronauk, provoditi odgoj u predškolskim ustanovama a vjenčanje u njihovim zajednicama ima učinke građanskog braka.

Šesto, na konferenciji u Freisingu posebno zanimanje većine sudionika pobudio je referat ddr. Anargyrosa Anapliotisa iz Münchena, pravoslavnog Grka, koji je u svojem referatu pod naslovom »Die Theorie des 'kanonischen Territoriums' aus Sicht der Patriarchate von Russland u Serbien« (Teorija »kanonskog teritorija« prema viđenju patrijarhata Rusije i Srbije) govorio o teoriji »kanonskog teritorija« iz perspektive patrijarhata Rusije i Srbije. Prema statutima Ruske pravoslavne crkve »Jurisdikcija Ruske pravoslavne crkve proteže se na osobe pravoslavne vjere koje žive na kanonskom teritoriju Ruske pravoslavne crkve: u Ruskoj Federaciji, u Ukrajini, u Bjelorusiji, Republici Moldaviji, Azerbajdžanu..., u Narodnoj Republici Kini..., u Japanu itd.« Tako da se prema toj teoriji jurisdikcija Ruske pravoslavne crkve proteže i izvan Rusije po različitim dijelovima svijeta. Osim toga, jurisdikcija ostaje i onda kada nastanu nove okolnosti, kao što je, primjerice, novi državni ustroj. Kako ruski tako i srpski patrijarhat želi zadržati svoju jurisdikciju i nakon osamostaljenja novih pravoslavnih Crkava. Primjerice, poslije državno-političkog

obrata 1989./1990. godine, nove pravoslavne Crkve koje su proglasile svoju autokefalnost Ruska pravoslavna crkva smatra shizmatičkim strukturama.

Iz takve teorije tumači se i teorija zašto Srpska pravoslavna crkva svoj kanonski teritorij proteže na Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu a istodobno ne priznaje autokefalnost Makedonske pravoslavne crkve i Crnogorske pravoslavne crkve.

Zaključak

1. Konferencija je bila dvojezična, tj. na njemačkom jeziku i na engleskom jeziku s trajnim simultanim prevođenjem.

2. Tijekom konferencije se uz pojmove »ugovori, konkordat, zakoni« često spominjao i pojam »restitucije« u smislu povrata imovine pravnom vlasniku i nadoknade za oduzetu crkvenu imovinu, što su provele komunističke vlasti u komunističkim zemljama Srednje Europe i Istočne Europe poslije 1945. godine.

3. Referent iz Hrvatske u zaključku svojega izlaganja je, uz ostalo, naveo kako neke osobe, prije svega iz politike, u hrvatskoj javnosti povremeno postavljaju pitanje eventualnog revidiranja ugovora sa Svetom Stolicom, a zatim i pitanje financiranja Katoličke crkve iz državnog proračuna, te kako se u svezi s time spominju modeli njemačkoga *Kirchensteuer* i talijanskoga *ottopromile*. Jednako tako je naveo da i financiranje civilnih udruga iz državnog proračuna ostaje u Hrvatskoj otvorenim pitanjem, budući da te udruge iz državnog proračuna dobivaju određenu znatnu sumu za svoje djelovanje. Jednom riječju, referent je zaključio da u Hrvatskoj u svezi odnosa između Države i Katoličke crkve nema većih teškoća i sustav redovno funkcionira. Štoviše, referent misli da hrvatski model rješavanja odnosa između Države i Crkve, odnosno vjerskih zajednica može poslužiti kao dobar primjer i izvan hrvatskih granica.

4. S određenim je žaljenjem referent iz Hrvatske konstatirao kako se u hrvatskoj javnosti nedovoljno ističe da se Katolička crkva u Hrvatskoj u doba recesije samo do 2012. godine u ime općeg dobra odrekla 160 milijuna kuna, a što je više od polovice jednogodišnjeg iznosa koji Crkva temeljem međudržavnih ugovora prima iz proračuna države Republike Hrvatske.

5. Sva predavanja održana na ovoj konferenciji bit će tiskana u zborniku 2016. godine.